

Rerum Naturalium Fragmenta No. 128

Szemere László: Poszátáink	3
Szemere László: A csóka. Coleus monedula Vieil.	13

Budapest
1938

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Jaskó Sándor szerkesztése:

Budapest II., Lövőház-u. 22/a

Poszátáink

Írta: Szemere László.

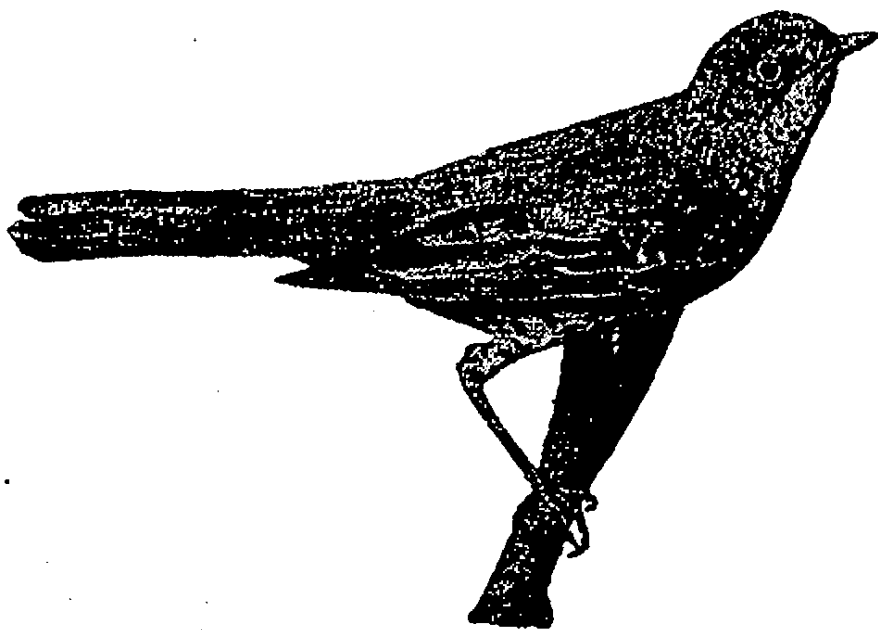
Kertjeink-berkeink vidáman fütyörésző dalosairól is illik lapunk hasábjain megemlékezni. Már olyan sokféle madarat ismertek meg szíves olvasóink a Növényvédelemből, hogy hovatovább „madaras” könyvnek is beillő ez irányban a terjedelmük. Hogy tényleg nélkülözhetsek is lapunk olvasói a madárhatározó könyveket, hát apránként sorra vesszük madarainkat, elébb a gyakoribbakat, azután a többieket is.

Mert hát körülbelül ezt vette tervbe agilis főszerkesztőnk, dr. Kerekes, midőn arra kért, hogy fényképekkel és rövidebb-hosszabb ismertetésekkel vegyem sorra nevezetesebb madarainkat. Poszátáink külalakra ugyan szerények, de mint énekesek, kiválóak s mint rovarirtók megbecsülendők.

Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy a rendes poszátákon – kiknek deák neve Sylvia – vannak ún. nádi poszáták is, azonban azok, miként tudományos nevük – Acrocephalus – is mutatja, más nembeli madarak. Azonban ha csak röviden poszátát említünk, akkor mindig csak az előbbieket értjük s itt is csak azokról esik a szó.

Mondják, hogy »madarat tolláról...«, mármint megismerhetni, azonban a kezdő madárismerő eleinte a jobbadán szürkés-barnás, alig mustrás poszátákat nehezen tudja egymástól megkülönböztetni, miért is az egyes fajok jellemzésénél a hangjukra is

ki fogok terjeszkedni. Nagyjából közös jellemzése hangjaiknak bizonyos csettegés, amely a zajosabb írógép kattogására is emlékeztet, ha azon valamely kezdő gépíró kattogtat; énekük pedig afféle gondtalan fütyörészés, amely elüt a fülemüle szerelmi bánatot kifejező mélabús strófáitól, elüt az énekes rigó himnuszától s a pacsirta fohászkodásától.

Karvalyposzáta.

Poszátaink nem nagy madarak, verébnagyságúak, sőt kisebbek. Valamennyi nálunk honos faja költözködő. Kilenc fajuk ismeretes hazánkból, ezek közül azonban négy csak ornitológusokat érdeklő ritkaság. Vegyük hát sorra a maradék ötöt a következőkben.

1. A *karvalyposzáta* – *Sylvia nisoria* Bechst., méltán első a sorban, mert – bár alig –, de mégis a legnagyobb közöttük; házi veréb nagyságú, hosszabb farkánál fogva azonban nagyobb mutat. Öreg példányai, legkivált a hímek, igen jellegzetesek,

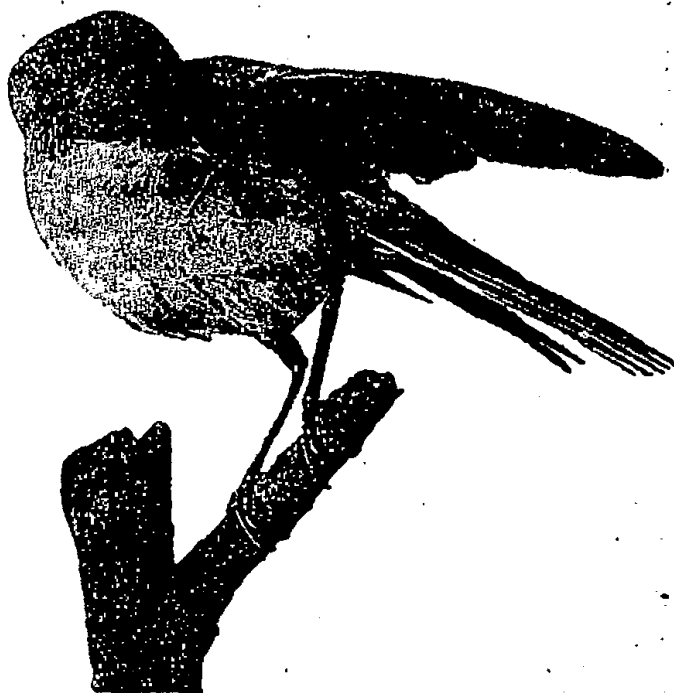
amennyiben hasi oldaluk haránt sávós, akárcsak a karvaly, avagy a kakukk hasi része, ezenkívül a szemük is sárga.

Meglátszik tarkaságuk az itt bemutatott fényképen is. E jegynél fogva – hacsak az óvatos madarat jól szemre kaphattuk – jól fel is ismerhetjük a karvalyposzátát, mert efféle mustrázata egyik más poszátánknak sincs.

Azonban a fészekből kirepült fiókák még nem sávósak s így azok inkább a hangjukról ismerhetők fel. Ha éppen szólnak s ha aggályoskodásuknak adnak kifejezést, mikor is, akár az öregek, bizonyos cserregésszerű hangon – csorrrr-csrr – méltatlankodnak.

Az éneklő hímek e cserregést énekükbe is beleszővik s így tarka ruhájukon kívül jellegzetességük a hangjuk is.

Az öreg hím karvalyposzáták háti része s fejteteje sötét hamuszürke, úgyszintén szárnyai s farka is, a tojó s még inkább a fiatalok barnába húzó, eltekintve hasi részük világos színétől.

Mezei poszáta.

A karvalyposzáta az öt, közönségesnek mondott poszáta között mégis a legritkább ; illetve nem mindenütt gyakori s ahol van is, nincs sűrűn. A nagyobb kertekbe is betelepszik, ha az sűrű bokrokkal-fákkal bővelkedő, ú. n. őspark, másként leginkább a folyó menti bozótokat, ligeteket kedveli. A folyó felé hajló füzekből fel-felhangzó „csorrogása” éppoly jellegzetes hangja sok csendes folyópartnak, akár a vízből fel-felcsapódó halak csobbanása.

2. A *barátkaposzáta* – *Sylvia atricapilla* L. Legvidámabb dalú s fekete fejbúbjánál fogva jellegzetes eme poszáatánk kertjeinkben éppen úgy otthonos, mint az erdőségekben, fel egészen a havasokig. Vékonyabb a verébnél, színe általában hamuszürke-szürkésbarna, hasi oldala azonban fehérbe húzó.

S mint írtam, fejbúbjá fekete – a hímeknek, a tojóknak pedig sötét rozsdabarna. E jegyeket van is módunkban megfigyelnünk, mert madarunk barátságos, bizalmaskodó; közel bevárja az embert.

Hangja gondtalan fuvolázásnak, hol meg tilinkózásnak tetsző, „lágy, s mégis erőteljes”, amint Chernel írja. Vidám dala mindenestre kedélynyugtató, bájosan a gondtalanság jegyében szóló, hangulata önkéntelenül is felüdítő hatással van reánk.

Ha aggódik, mert macskát vagy egyéb rosszindulatú jelenséget lát, gondtalan énekét félbeszakítja s aggódóan csetteg.

Kerti poszáta.

3. A *kerti poszáta* – Sylvia bozin Bodd. Ugyancsak közönséges, de hogy miről is ismerhetjük fel?, hamarjában csak azt írhatom, hogy semmiről, mivel szembeszökő tarkasága nincs; a hasi részek világos színétől eltekintve szürkésbarna az egész madárka, amely nagyságra ugyancsak verébnyi, soványabb kiadásban.

Hogy ismerhetjük fel hát ő-jelentéktelenségét? Hát úgy, hogy a többi poszátának van többé-kevésbé szembeszökő foltossága, már legalább a hímeknek. Láttuk, hogy a karvalyposzáta sávós, a barátka poszáta feje búbja fekete s fogjuk látni, hogy a mezei poszáta hasi része rózsaszínesbe húzó s amellet feltűnően fehér farkában a 2-2 szélső toll, ami megvillan, ha a madár felrebben. A kis poszáta feje búbja sötét hamuszürke s alsó teste fehéres, oldalain sárgás-vörhenyes futtatással. E két utóbb jel-

zett poszáta azonkívül kisebb is a három előbbi fajnál, miáltal ezek nőtényei és fiai is úgy, ahogy felismerhetők.

Mindeme vizsgálódásokhoz éles szem, de még inkább jó távcső szükséges s persze jó adag türelem is, ami azonban sajátossága szokott lenni azon szerencsés embereknek, akik a Természetet szeretik s legkivált benne madarainkat.

Szerencsések vagyunk mi ezen élvezeteinkkel, első soron a madárénekekkel, mert ezekben soha sincs »hamis hang« s nincs meg az a célzatosság és „irányzat”, amitől az emberi művészet ritkán tud megszabadulni.

A kerti poszáta nyílt, nagy kertekben, berkekben, ligetes kisebb erdőkben üti fel sátorfáját, sík- és dombvidéken. A magas hegy-ségeken, úgyszintén az összefüggő nagy szálerdőségeken hiába keressük. Mint írtam, az efféle helyeken a barátkaposzáta honos, amellet, hogy az kertjeinkben is éppen úgy otthonos.

Van néhány ilyen szélsőséges dolgokhoz edzett madarunk. Teszem a feketerigó, amely a legvadabb havasokban éppen úgy otthonos, mint a zajos nagyvárosi parkokban. Ilyen a vörösbegy is, az is mindenütt előkerül, kivéve a mocsarak mélyét.

Vándorútjáról kissé későn érkezik meg és pedig április végére. Jelenlétét erős, tiszta, fuvolázásra emlékeztető szép énekével árulja el, no meg ő is a bizonyos kattogással-csettegéssel, mint atyafiai, ha aggódik.

4. A *kis poszáta*. *Sylvia curruca* L. Mint jeleztem, a legkisebb poszátánk, az egész hossza, farkával együtt értve is, csak 12-13 cm, tehát pár centiméterrel kurtább a házi verébnél.

De még kisebbet mutat vékonyka testénél fogva. Háta barnás színű, mely szín a fejtető felé tiszta-szürkébe megy át. Hasi része fehéres, illetve szürkésfehér a begy felé, hol oldalai sárgászörösesen vannak futtatva. Ugyancsak szürke szárnytollain nincs fahéjszínű szegély, ellenben farkának legszélső tollai ék alakban fehéren foltosak. E révén is különbözik a mezei poszáttól, melynek szélső farktollai csaknem egészen fehérek.

Éneke jellegzetes, amennyiben csevegésszerű halk bevezetőjéből *dlülülülülü* vagy *dlillillili*-vel leírható strófába csap át. Ha aggódik, *csk, csk* vagy *tk, tk* formán csettegő is. Úgy ezzel, mint előbbi hangjával árulja el jelenlétét kertjeinkben tavasszal – április közepe felé –, mikor vándorútjáról megérkezik.

Ez is, mint minden poszáta, a gondozatlan, folyondárral, miegymással benőtt bokrokat keresi ki fészkeléséhez, amelyekbe hol alacsonyan, hol magasabban rakja száraz fűszálakból épült csinos fészket. Ennek csészéjét finomabb szálakkal, lószőrrel béleli, akárcsak a többi poszáta. Másfél centiméternél alig hosszabb tojásai fehér alapszínen világos barnával, szürkéssel pontozottak-foltosak.

A többi poszáta tojása sem tér el sokban a kis poszáta tojásától, értve a színezést; nagyobb termetű poszátáinknak tojása is aránylagosan nagyobb, pl. a barátka poszáta tojása 18-20 mm hosszú, a karvaly poszátáé 20-22 mm.

5. A *mezei poszáta*. *Sylvia communis* Lath. Ez is csaknem akkorka, mint az előbbi, mert az, hogy az előbbi 12-13 cm, ez meg 13-14 cm hosszú, alig számít komoly nagyságbeli különbségnek. Színre is hasonlít hozzá, amennyiben felül színük szür-

késbarna, ugyancsak tiszta szürkébe húzó a fejbúbon, alsó teste világos, melle szép rózsaszínes, enyhe meggy-pirosas árnyalattú, mármint a hímeké, mert a tojó és a fiatalok nem ily csinosak, bár az idősebb tojó is lehet rózsaszínes mellű.

Szárnyfedő (szürkésbarna) tollaik fahéjszínűen szegettek. Farkának két legszélső tolla pedig csaknem tiszta fehér. E jegye révén különböztethetjük meg őt a többi poszátától, annál is inkább, mert azt fitogtatja is. Éneklése közben ugyanis fel-felrebben, s eközben farkát kitarja, fehér szegélytollait messzire láttatva.

Már az is jellegzetessége, hogy éneklése közben felrebben, valamint a levegőben is cseveg s úgy énekelve vágódik be a bokrokba. Ezt egy más poszáta sem teszi; miért is kilétét megállapíthatjuk. Éneke vidám, könnyed s ugyancsak a gondtalanság jegyében szóló. Hívogatója Zeyk Miklós régi ornitológus feljegyzése szerint: »Hozd, vedd, vedd«.

Idézem e feljegyzést, mert találóbban nem lehetne hívogatóját lekottázni. Aggódását már nem csettegéssel jelzi, mint előbb irt atyafiai, hanem így: srá, rá, rá.

Tehát vagy itt (hangban!), vagy ott (színben) találunk mégis némileg kimagasló különbségeket poszátainknál; arra törekedjünk, hogy inkább hangjukról, viselkedésükről ismerjük meg őket, mint holttetemüknél fogva, amely hidegen meredt szemével mintha azt mondaná.: »Megöltél, nem hallasz többé énekelni«.

A mezei poszáta is előkerülhet kertjeinkben, azonban a mező dűlő utainak bozótjaiban, legelők túskebokaiban, gyér ligetes erdőkben inkább otthonos.

A poszáták kényesek fészkeikre; ha sokat járunk fészkük közelében, különösen ha tojásait érintjük is, elhagyják fészküket. Ezért, ha nem akarjuk őket elriasztani, ne háborgassuk a fészektáját. Hogy hasznosak, azt említenem szinte felesleges, de túl ezen, esztétikailag becses lények a kellemes dalú poszáták.

(Növényvédelem, 1933, vol.9, no.11, p.214-216)

A csóka. *Coleus monedula* Vieil.

Szemere László

A szűkebb értelemben vett varjúrokonság legkisebb képviselője ő, bár szigorúan – tudományos szemüveggel nézve – nem is tartozik oda a legszűkebb rokonságba, miután családi neve nem *Corvus*, mint a család rangosabb tagjaié.

A csóka jóval kisebb a varjaknál, úgy galambnagyságú, viselkedése, megjelenése, röpkési módja is különbözik azokétól.

Szörszálhasogatóan véve a dolgot, kétféle csókánk van, egyik a közönséges, mondjuk a tipikus, a másik az örvös csóka – *Coleus monedula collaris* Dr. – névvel kitüntetett változat, amely a rendes csókától világos nyakörve révén különbözik, de háti és hasi tollazata is világosabb a törzsalaktól. De a kétféle csóka közötti átmeneti alakok arra utalnak, hogy nem két szigorúan elkülönített csókaféleségről van szó, hanem csak egy alakköről, amelynek megjelölése az, amit címül adtunk.

A csóka tollazatának leírásaival hamar készen lehetünk. Feje teteje, háta, farka, szárnyai feketék, hasi része is fekete ugyan, de olyan palaszürkébe hajló. Tarkója és nyakoldalai szürkék, idős korban fehérek, s ugyancsak fehér az idős csóka szeme is. Csőre s lábai is feketék. Szóval úgy általános megjelenésre, főleg messzebből, csak feketét mutat, jobban mint a hamvas varjú.

A csóka tulajdonképpen odúban költ, e szokása révén is elüt a varjaktól, amelyek nyílt fészket raknak. Miután a kulturált helyeket inkább szereti a csóka, mint az erdőségeket azért

hova-tovább kevesebb odút kaphat, kénytelen tehát ősi szokásaiból valamit engedni. Ha nem kaphat odút, hát a nagyobb épületek zegzugaiba rejti fészket, esetleg a lakott helyek közelében levő sziklaodúba, azután várfalak réseibe.

Így a fészkelése révén részben székesfővárosi madár lett a csóka, anélkül azonban, hogy tiszta szívvel megvárosiasodott volna. Csak lakóhelyének, helyesebben költőhelyének veszi a nagyvárost, anélkül azonban, hogy annak utcáira, tereire leereszkednék.

Akárcsak a vele ilyen helyen egy kvártélyon levő vércsék – a táplálékuk szerzése végett – a város körüli mezőségeket keresik fel. Így aztán fiainak felnevelése elég gondot ad csókáéknak, de hát szárnyalással győzik. Valami kevés bélést hord az odúba s arra rakja le 4–6 tojását. Ezek halvány kékeszöld alapon sötétben szeplőzöttek.

A csóka nagyon szereti a társaságot s ez áll a fészkelésére is, mintha csak a nagyobb társaságban érezné magát biztonságban. Azért – a városi viszonylatoktól eltekintve – leginkább ott költ, hol körülötte vetési varjú kolónia is van.

Azaz, mondjuk úgy, a vetési varjúutanyának velejárója 1–2 csókapár is, ha van ott fészkelésükre alkalmas odú. Ahol a vetési varjúfészkek topolyákon (nyárfákon) vannak, ott olyan, amilyen, odú is akad, amit aztán a csókák foglalnak el, ha ugyan egy-egy vércsepár is nem tart valamelyik odúra igényt.

A vetési varjúkolónia a fiak felnevelése idején egyhangú, jóformán á-á-á szólamú a zsibongás, amelyet csak egy-egy etetett éhes fióka mohóbb krákogása tarkítana, ha csókák is nem len-

nének ottan körül. Azok jövés-menésük közepette »csóka-csóka«, vagy „csó-csó-csjakli“-szerű hangjukkal változatosabbá teszik.

Amint velejárója a csóka-otthon a varjúkolóniának, úgy a költési időn kívül is együtt tartanak a csókák a varjúsereggel, osztzkodva annak jó és rossz sorsában. De csak a vetési varjúra gondoljunk, a hamvas varjú zárkózottabb lény, csak fajtájabeli vel van jóba, seregbe nem verődik.

A csóka tápláléka körülbelül azonos a vetési varjúéval. Követi a szántóvetőt, hogy az eke által kifordított pajorokat felszedegesse, járja a mezőket a legkülönbélebb okból, hol szöcskéket fogdosva, hol az érő kukoricát dézsmálva, avagy a friss vetést ritkítva majd egerészve. Arra való időben az apróbb madarak fészket is kifosztja. De ez a kártétele nem szenvedélye is, mint a szarkának, avagy a hamvas varjúnak, nem kutat át minden sűrűséget, bokrot, nyilvánvalóan fészket, hogy keresne, így hát ez irányú kártétele nem szembeszökő!

Mint ama vetési varjú tömeg, melynek sallangja ő – a nyíltabb térségeken keresgél, hogy aztán ott se mindig hasznos, ez már természetes. De úgy haszna, mint kára mérsékelt létszámánál fogva ugyancsak jelentéktelen.

(Növényvédelem, 1938, vol.14, p.185-186)

